S Z E M L E

A Napkelet tanulmánypályázata.

Schaw és az angol regény. Pesszimizmus és tragikum. Fegyelmezett, nagy látókörű gondolkozó dolgozatai, aki szinte túlságos logikai apparátussal áll az irodalom határtalan összekúszáltsága elé. Formulái tetszetősek, de formulák. A Defoe—Swift, Dickens—Thackeray, Wells—Shaw párhuzam szellemes, de kifejtéseiben sok absztrakt merevség van, ami bánt. Az irodalom igazán izgató tartalma : az egyéniség-talány szerephez sem jut a kissé mechanisztikusan felfogott, egyéniség fölötti irányok és rendszerek mellett. A pesszimizmust jogosan magyarázza lét és érték hasadásával, de cáfolata már nem olyan meggyőző. A tragikum analóg magyarázata erőszakolt. El kell döntenie, hogy kritikai vagy (esetleg irodalmi tárgyat is érintő) filozófiai tanulmányokat akar-e írni. Készültsége és képességei az utóbbira utalják.

Az impresszionizmus és az expresszionizmus az irodalomban ugyanezen szerző másik dolgozata. Képzett ember írásai. Sok finom megfigyelést épít belé a részletekbe. A művészetről alkotott koncepciója magas. Kár, hogy annak az irodalomtudománynak az iskoláját járja, amely matematikai szeletalkotásokat erőszakol az irodalomra s inkább irányok szembeállításában, mint tehetségek jellegfelismerésében látja a kritika hivatását.

Néhány megjegyzés költészet és közönség viszonyáról. Sokfelé elkalandozik, sok érdekeset és igazat mond. Csak arról nem beszél, amit a címben igér. A műfajok kilátásairól ír, de lehet-e érdemlegeset írni líra, regény, dráma mesterségbeli problémáiról ily terjedelmű dolgozatban? S vajjon nem az új tehetség a műfajok fejlődéslehetősége? S megjósolható-e a tehetség, aki még nincs itt s ha már itt van, nem érdemesebb-e róla írni? Elsorvad-e egy közönségét vesztett, különben virulens műfaj, kényszerítheti-e a közönség az írót új műfajokra, egyáltalán : iránytűje lehet-e a közönség az írónak ? ilyen kérdésekre vártunk volna választ. *Kosztolányi Dezső.* Vannak bátor és szerencsés mondatai. Érzi Kosztolányi erényeit, de mondani valója, csoportosítása nem ad arcképet. Az igazi problémákat érinti, de nem meríti ki.

Az erdélyiség. Amit mond, aláírható, amit ajánl, üdvös. A tanulmány azonban inkább írója irodalompolitikai, mint kritikai érzékét vizsgáztatja le. A stílus laza, inkább okosság, mint tehetség sugárzik a műből. *Gárdonyi Géza regényírása.* Érdekes ellentét : egyrészt igazi elemző képesség, másrészt diákos stílus és iskolás szempontok. Alapos, de félős, hogy gondos rész-igazságait sosem fogja egységes és elég magas kritikai boltozat alá hozni. *Ady a ma emberének szemszögéből.* Igaz, hogy egyes korok a költő más-más arcát méltányolják, de a mi korunk — legalábbis érdemes kritikusaiban — igazán fölötte áll annak, hogy Adyt az «Igy csak tönkretenni lehet» szűk kulcslyukán át nézze. A tanulmány terjedelméhez képest elég figyelemreméltó.

Zalán sorsa. Adatkincse bő. Különösen Zalán fogadtatásáról sok érdekeset mond. Az a törekvése, hogy egy mű sorsában száz esztendő irodalmát tükrözze, nem sikerült. Már a realizmus és Zalán szembesodródását nagyon bágyad-

tan érzékelteti. Vörösmarty második fölfedezése a XX. század elején jó alkalom essay-írótehetség csillogtatására, de itt, ami jót mond, Horváth János szájával mondja. Adyék kicsinyes gáncsolgatása ma már fonákul hat.

* * *

A verspályázat *Fű* című pályaművének bírálata egyesekben azt a tévhitet keltette, hogy mi e verseket Gulyás Páléinak tartjuk. Ez félreértés. A füzet azért nem jöhetett számba, mert a megengedettnél erősebb, már-már paródiaszerű Gulyás-hatásokat mutat.

Tudományos élet.

Aktuális tárgyról, a Habsburgok házi törvényéről olvasott fel *Eckhardt Ferenc* az Akadémia történeti osztályában. Az értekezésnek különösebb érdekességet adott az a körülmény, hogy a felolvasó nemcsak a *Neues Wiener Journal* közlése óta ismeretes házi törvényt ismertette, hanem az eddig érintetlen bécsi aktákból a házi törvény keletkezésének történetét és jogtörténeti hátterét is megvilágította.

Efféle házi törvények először a német birodalom területén alakultak ki a XVI. században, mikor az egyéni római jog a nagy uralkodói és főnemesi családi birtokokat felaprózással fenyegette. Az elsőt a bajor uralkodóház hozta létre a középkor patriarkális szellemében : a családok mintegy testületekké alakultak, családi autonómiák létesültek.

Az ausztriai házban nem siettek ilyen házi universitas létesítésével mindaddig, míg az örökösödés ügye rendben volt. I. Ferenctől származott az az eszme, hogy gyengeelméjű fia, Ferdinánd érdekében házi törvényt szerkesztessen. Aggódott ugyanis, hogy az uralkodóház többi tagjai nem egykönnyen fognak beleegyezni abba, hogy a félkegyelmű Ferdinánd uralkodjék rajtuk, különösen ha mint kiskorú kerülne a trónra. Ezért tehát Metternichet megbízta, hogy az államtanácsosokkal készíttessen egy ilyen törvénytervezetet, de külön figyelmeztette arra is, hogy netaláni zavarok elkerülése végett vegyék figyelembe *Provinz Ungarn* sajátos alkotmányát. Ferenc azonban nem érte meg a házi törvény létrejöttét, Metternich bürokráciájának kényelmével szemben még a császár sem volt képes eredményt elérni.

A legfőbb akadályt épen a magyar alkotmány kérdése okozta, mert a magyar törvények szerint lehetetlen más gyámot, mint a nádort a kiskorú uralkodó mellé kirendelni. Ezt Reviczky, a magyar kancellár részletesen kifejtette, hozzátéve, hogy efféle házi törvényt a magyar országgyűlés tudta és becikkelyezése nélkül nem lehet létrehozni. A döntés Ferenc halála után, Ferdinánd alatt történt meg, midőn József nádor maga oszlatta el Metternich magyar közjogi aggodalmait. A palatinus ugyanis, akire pedig a régenség esett volna, háza leghűbb fiának bizonyult és méltatlannak arra, hogy bécsi kémekkel vegyék körül ; ő beszéli rá Metternichet jogi és egyéb érvekkel, hogy csak csinálják meg a házi törvényt a magyar közjog kikapcsolásával, többre tartván családja egységes hatalmát, mint saját egyéni érvényesülését. De épen a magyar közjoggal való ellentét az oka, hogy az 1839-ben, ünnepélyes formában kiállított házi törvényi pátenst nem hozzák nyilvánosságra és szövegét a háború végéig titokban tartották. A magyarság csak akkor szerzett hivatalos tudomást a törvény létezéséről, mikor a bíróságoknak adatokra volt szüksége, vagy mikor Ferenc Ferdinánd morganatikus házassága következtében beállott utódlási tilalmat a magyar országgyűlésnek is be kellett cikkelyeznie. A házi törvénynek különben legfontosabb részei a trónöröklésre és a királynak 16 évig terjedő kiskorúsága alatti régenségre vonatkoznak, melyet a házi törvény vérrokonság és kor alapján határoz meg, továbbá a házasságra vonatkozó intézkedés, mely utódjai trónvesztésének terhe alatt tiltja meg az uralkodónak a nem egyenrangú házasságot. Érdekes volt megtudnunk azt is, hogy a házi törvény e tekintetben *ebenbürtig*-nek (egyenrangúnak) tekinti az Esterházy hercegi családot is. Az egymással szemben álló közjogászoknak alkalma nyílik e történeti tanulmányból levonni pro és contra a mai aktuális közjogi tanulságokat, mert Eckhart ezeket a problémákat nem érintette.